

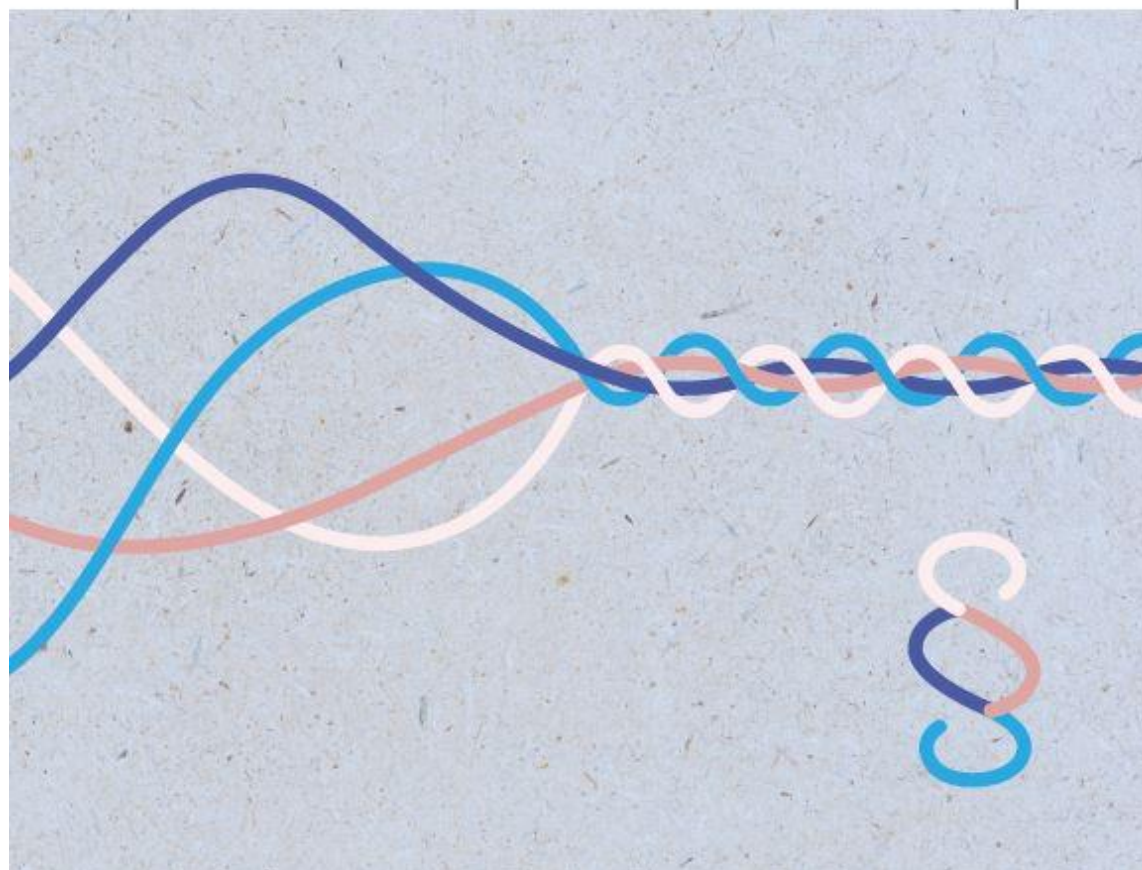
NOU 2019: 14 Tvangsbegrensningsloven

Kvifor treng vi ei ny tvangslovgjeving?

Helserettskonferansen 2020, Lillehammer 4. mars 2020, ved professor
Bjørn Henning Østenstad, Det juridiske fakultet, UiB,
leiar av Tvangslovutvalet

Tvangsbegrensningsloven

Forslag til felles regler om tvang og inngrep uten samtykke i helse- og omsorgstjenesten

Det korte svaret

- Fordi vi treng
- ... ikkje-diskriminering
- ... tvangsbegrensning
- ... reglar som heng ihop
- ... reglar som klargjer
- ... auka fokus på gjennomføringa av tvang

Forkortingar

- Hpl. = helsepersonellova
- Pbrl. = pasient- og brukarrettslova
- Phvl. = psykisk helsevernlova
- Phvl.-forskrifta = forskrift til psykisk helsevernlova
- Utk. = utkast til ny tvangsbegrensingslov i NOU 2019: 14
- Strl. = straffelova

Vi treng ikkje-diskriminering

- Utviklingstrekk: **gruppetenking vik for individfokus**
  - Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) og arbeidet med ny tilleggsprotokoll til Oviedo-konvensjonen
  - FN-konvensjonen om rettane til menneske med nedsett funksjonsevne (CRPD)
- Reglar basert på *diagnose* eller *diagnosenære kriterium* bør ein prøve å unngå
  - Jf. Stortinget: «en siste utvei» (2013, i høve ratifikasjonen av CRPD)
    - Dvs.: Trongen for særlege heimlar for tvang må kritisk vurderast, inkl. særføresegner for enkeltgrupper

Vi treng ikkje-diskriminering

- I dag

- Diagnosar og diagnosenære kriterium er utgangspunktet (unntatt pbrl. kap. 4A):
  - Phvl.: «alvorlig sinnslidelse».
  - Hol. kap. 9: «psykisk utviklingshemning»
  - Hol. kap. 10: «[rus]misbruk»

- Utkastet

- Utgangspunktet: Diagnosenøytralitet
- Enkelte unntak pga. spesielle omsyn

Vi treng **tvangsbegrensning**

- Ei etisk og menneskerettsleg plikt
- Kva er «tvang»? (tvangsomgrepet)
  - Motstand vs. fråvær av samtykke (ved manglande beslutningskompetanse)

Vi treng tvangsbegrensning

- Grunnidé i utkastet: heilskapstenking om individet
  - 4 hovudgrep

Vi treng tvangsbegrensning

- **Grep 1:** Styrkt samhandling i tenestene
- I dag: lovgjevinga sektorisert og fragmentert
  - Psykisk helsevernlova
  - Pasient- og brukarrettslova kap. 4A (somatikk)
  - Helse- og omsorgstenestelova kap. 9 (utviklingshemming)
  - Helse- og omsorgstenestelova kap. 10 (spesialisert rusbehandling)
- = vesentleg risiko for unødvendig tvangsbruk (når tenestene ikkje heng saman)
- Felles reglar ein føresetnad for betre samhandling

Vi treng tvangsbegrensning

- Særleg tiltak: Ny ordning med høyring innan 30 dagar (i dei mest alvorlege sakene)
  - Ulike aktørar samla rundt same bord
  - Dialogbasert
  - Tvangsbegrensningnemnda bestemmer

Vi treng tvangsbegrensning

- **Grep 2:** Alltid vurdere totalbelastninga av *ulike tvangstiltak* overfor *same person*
  - Spegla i føremålet for kontrollorgana – tvangsbegrensningsnemnd og fylkesmann – si verksemd, jf. utk. § 10-1 nr. 3
  - Krev felles reglar, så langt råd er

Vi treng tvangsbegrensning

- **Grep 3:** Kravet om alternativ til tvang blir gjort meir forpliktande
  - Spørsmål om plikt (utk. § 2-1) og rett (utk. § 2-2) til tilrettelagte tenester utan tvang
  - Tvangsbegrensningnemnda avgjer *med rettsleg bindande verknad*
    - = kravet om alternativ til tvang får eit sterkare rettsleg innhald
    - = mogeleg pga ei felles regulering på tvers av sektorar og forvaltningsnivå

Vi treng tvangsbegrensning

- *Ingen ny rett, men styrkt gjennomføringssystem*
- **Eit kraftfullt grep for å sikre ressursar til tenestene**
  - Tvangsbegrensningnemnda si avgjerd blir bindande for verksemda
    - Lovbundne utgifter
  - Skulle lovutvalet ha ført realiseringa av *eksisterande rettar* som utgiftspost i NOUen?

Vi treng tvangsbegrensning

- **Grep 4:** Verksam kontroll *der tvangen skjer*
  - Vareteke gjennom ordninga med tvangsbegrensningsnemnder
  - Nyvinning i omsorga for personar med demens eller utviklingshemming, samt i rusbehandlinga

Vi treng regler som heng ihop

- Viktige delar av lovframlegget (NOU 2019: 14) handlar om dette, men her berre tid til nokre spreidde døme
  - Tilhøvet mellom somatikk og psykiatri *som illustrasjon*

...som heng ihop: Innlegging og tilbakehald (utk. kap. 5)

- **Situasjon 1: Ikkje motstand + manglar beslutningskompetanse**
- I dag (phvl.)
- Tvangsreglane kjem til bruk (ved mistanke om «alvorlig sinnslidelse», jf. pbrl. § 4-3 femte ledd)
- Ulikskap mellom psykiatri og somatikk
- **Utkastet**
- Drastisk forenkling : treng ikkje fatte vedtak (utk. § 5-1, jf. utk. § 6-2)
- Dersom truleg at vedkomande vil ønske å forlate institusjonen i løpet av 10 dagar, utan å få lov: vedtak må fattast, men med mindre streng vilkår (utk. § 5-2)
  - Menneskerettslege krav krev dette.
- Likebehandling av psykiatri og somatikk, fullt ut

...som heng ihop: Innlegging og tilbakehald (utk. kap. 5)

- **Situasjon 2: Motstand**
- Fare for andre
  - Vidarefører gjeldande rett, med språkleg oppgradering og nødvendige tilpassingar
- Fare for seg sjølv
  - (Temaet i framhaldet)

...som heng i hop: Innlegging og tilbakehald (utk. kap. 5)

- Diagnosenøytralitet: frå «alvorlig sinnslidelse» til ein kombinasjon av 2 element:
  - (1) Manglande beslutningskompetanse
  - +
  - (2) «sterkt behov» for hjelp *i psykisk helsevern*

...som heng ihop: Innlegging og tilbakehald (utk. kap. 5)

- = Likebehandling mellom psykiatri og somatikk.
  - Unntak: inntaksmodellen, pga. menneskerettslege krav

...som heng ihop: Innlegging og tilbakehald (utk. kap. 5)

- Løyer utfordringa med personar som treng varetaking i krisesituasjonar, men ingen mistanke om «alvorlig sinnslidelse».
  - Særleg sjølvmondsfare
  - Gjev klarare grenseoppgang mot politiet si varetakingsplikt

...som heng ihop: Innlegging og tilbakehald (utk. kap. 5)

- At TSB får same inntaksmodell gjer den vidare oppfølging av personen enklare

...som heng ihop: Omsorg/pleie (utk. kap. 6)

- *Omsorg/pleie i psykisk helsevern*
- I dag (phvl.)
  - Skal løysast etter phvl., men ingen lovføresegner
    - = stor uklarleik
  - Ulikskap mellom psykiatri og somatikk
- Utkastet
  - Likebehandling med somatikken, både ved motstand og utan motstand

...som heng ihop: Undersøking (utk. kap. 6)

- *Undersøking i psykisk helsevern*
- I dag (phvl.)
- Undersøking *med føremål* å avklare *eventuelle somatiske årsaker til psykiske symptom* – og dermed om det føreligg «alvorlig sinnslidelse» – kan ikkje gjerast ved fråver av samtykke, evt. under motstand
  - Til dømes å ta ei blodprøve
  - Fell mellom to stolar:
    - Ikkje heimel i pbrl., jf. § 4A-2 andre ledd
    - Ikkje regulert i phvl.: ikkje heimel

...som heng ihop: Undersøking (utk. kap. 6)

- Utkastet
- Likebehandling med somatikken, både utan motstand og ved motstand
- Inkl.: adgang til å gjennomføre somatisk undersøking *med føremål* å avklare årsaksforhold til psykiske symptom, utan samtykke, evt. under motstand
- Inkl.: oppmjuking av arenagrensene etter dagens regelverk
  - *Fullstendig* ved fråver av motstand
  - *Delvis* i motstandstilfella, jf. utk. § 6-17

...som heng ihop: Behandling (utk. kap. 6)

- *Behandling i psykisk helsevern*
- I dag (phvl.)
  - Regulert i ulike paragrafar
    - §§ 4-4, men også 4-3 og 4-5 m.fl.
    - Dels behandlingstiltak, dels gjennomføringstiltak
  - Store ulikskapar mellom somatikk og psykiatri

...som heng ihop: Behandling (utk. kap. 6)

- Utkastet
- Ikkje motstand + manglar beslutningskompetanse
- Likebehandling psykiatri og somatikk
  - Eitt unntak: antipsykotisk medikamentell behandling (utk. § 6-4)
  - I dag: vesentleg større skilnader
- Formlause avgjerder (utan vedtak)
  - Unntak: antipsykotisk medikamentell behandling (utk. § 6-4)
    - Krav om vedtak. Mindre strenge krav enn ved motstand

...som heng ihop: Behandling (utk. kap. 6)

- **Motstand**
- Framleis store ulikskapar mellom somatikk og psykiatri etter utkastet – bakgrunn:
- Tvangsbehandling av psykiske helseproblem **meir omstridd**
  - Vanskelegare å bli samde om faktagrunnlaget (mellom behandlar og person)
  - Intervensjon i personens «indre liv»
- **Særlege rettstryggleiksutfordringar**
  - Behandlaren manglar normalbefolkninga som referansepunkt i kost/nytt-vurderinga
    - Ein viktig tvangsdempande faktor
  - Særleg menneskerettsleg vern
- Ikkje mogeleg å gå inn på særreglane om tvangsbehandling her, pga. tida

Vi treng reglar som klargjer

- Viktige delar av lovframlegget (NOU 2019: 14) handlar om dette, men her berre tid til nokre spreidde døme

... som klargjer: Sakshandsaminga (utk. kap. 9 til 13)

- I dag

- Tilfeldig kva som er med i lov (om sakshandsaminga)
- Forvaltningslova supplerer, men uklarleik om forståinga *i tvangssaker*

- Utkastet

- Dei sentrale prinsipp for saksbehandlinga klargjort i lovteksten sjølv
  - Spørsmål som i dag er regulert i forskrift (phvl.-forskrifta), i vesentelg grad teke inn direkte i lovteksten
- Generelle saksbehandlingsreglar blir *spesialtilpassa tvangssakene*

... som klargjer: Nødssituasjonar (utk. kap. 4)

- I dag (phvl.)
- Phvl. § 4-8
  - Kasuistisk regulering («lappeteppeteknikk»)
  - Men: kva med dei tilfella som ikkje passar inn under § 4-8?
    - Phvl.-forskrifta § 25
- Supplert av:
  - Hpl. § 7?
  - Ulovfest helseerettsleg nødrett?
  - Strl. §§ 17 (nødrett) og 18 (nødverje)?
- Ulikskapar mellom psykiatri og somatikk

... som klargjer: Nødssituasjonar (utk. kap. 4)

- Utkastet kapittel 4
- Uttømmende regulering av nødintervensjonar i utk. kapittel 4
  - Etter lovutkastet vil ein ikkje kunne basere seg på nødrettsnormer utanfor lova sjølv
  - Både nødrett og nødverje
- Avgrensing til akuttsituasjonane («akutt fare»)
  - Sperre mot ein utflytande bruk av nødrett, sjølv om noko – ein liten – fleksibilitet
- Likskap psykiatri og somatikk
  - Eit par unntak pga. psykiatrien sin «siste-skanse»-funksjon

... som klargjer: Nødssituasjonar (utk. kap. 4)

- Særlege grenser for bruk av «særlig inngripende tiltak» *som akutt skadeavverging*
  - Utk. §§ 4-3 til 4-8

... som klargjer: Nødssituasjonar (utk. kap. 4)

- Mekaniske tvangsmiddel (utk. § 4-4)
  - Gjeld berre
    - i psykisk helsevern
      - Siste-skanse-funksjon
      - «ved akutt fare for liv eller vesentlig helseskade»
    - «skal ikke oppbevares i umiddelbar nærhet til den aktuelle avdelingen når de ikke er i aktiv bruk»

... som klargjer: Nødssituasjonar (utk. kap. 4)

- Heimelen avgrensa til 3 år etter iverksetting av lova («solnedgangsklausul»)
- Nokre tiltak kan raskt og enkelt iverksetjast
- Nokre tiltak vil truleg vere kostnadskrevjande om ein skal kome heilt i mål (forbod etter tre år)
  - Kostnadsspørsmålet skal avklarast i perioden
  - Eit lovutval er ikkje noko byggjenemnd!
- Ein «solnedgangsklausul» inneber ei **kraftfull politisk forplikting** til opprusting av akuttpsykiatrien

... som klargjer: Nødssituasjonar (utk. kap. 4)

- I repeterande nødssituasjonar skal vedtak om planmessig tilnærming vurderast (utk. § 4-10, jf. utk. § 6-5 nr. 3)
  - = rammevedtak om bruk av tvang
  - Fremmer heilskapstenking om personens situasjon.

Vi treng auka fokus på gjennomføring av tvang (utk. kap. 8)

- I dag (phvl.)

- Lite fokus

- Maktar ikkje å avklare sentrale spørsmål

- Inkl.: Kan tvangmedisineringsvedtak gjennomførast med tvang?

- Utkastet

- Gjennomføringsaspektet gjennomgåande

- Skil mellom vedtak og gjennomføringa

- Avklarar spørsmål

- Lovteknikken her avgjerande

- Likebehandling somatikk og psykiatri

Gjennomføringa (utk. kap. 8)

- Enkelte absolutte krav (pliktetiske skrankar)
- Gjennomføring skal skje «**så skånsomt som mulig**» (utk. § 8-1)
- Må vareta **grunnleggjande behov for frisk luft, mat, drikke m.m.** (utk. § 8-1)
- Krav til *skjermingslokale*: må vere «**innredet som et vanlig beboelsesrom**, så langt dette er forsvarlig ut fra hensynet til personens sikkerhet» (utk. § 8-2)
  - *Gjeld allereie* etter hol. § 9-6 tredje ledd i dag.

Avsluttande refleksjon – strukturen i utkastet

- Nødssituasjonar
  - Utk. kap. 4
- Innlegging og tilbakehald
  - Utk. kap. 5
- Omsorg/pleie, undersøking og behandling
  - Utk. kap. 6
- Fellesskapsinteresser
  - Utk. kap. 7
- Gjennomføringa
  - Utk. kap. 8

Avsluttande refleksjon – strukturen i utkastet

- Er *strukturen* «uforståelig»?
- Eller berre uvant?

Avsluttande refleksjon – strukturen i utkastet

- Tilvisingane mellom lovføresegner

Avsluttande refleksjon – for omfattande?

- Utkastet til ny Tvangsbegrensingslov:
- **Avklarar** uklarleik etter gjeldande lovverk,
- **Utbetrar** manglar etter gjeldande lovverk,
- **Nyanserer** i større grad mellom situasjonar
  - Endra tvangsomgrep = ulike reglar for motstand og ikkje-motstand
  - Skjerming = 4 ulike føresegner pga. ulike føremål og dermed vilkår (utk. §§ 4-5, 6-11, 6-19 og 7-5)
  - m.m.
- **Flyttar** reglar frå forskrift til lovtekst

Avsluttande refleksjon – for omfattande?

- I sum: Medfører fleire lovføresegner, **men er alternativet betre?**
- **Forsvinn problemstillingane** som føresegnene omhandlar, om vi kuttar omfanget av lovteksten?
- Dersom «nei»: **Kvar og korleis** skal vi finne svar, om ikkje i lova sjølv?
- **Gjev det god rettstryggleik å overlate dette arbeidet til helsebyråkratiet i tolkingsbrev og rundskriv?**